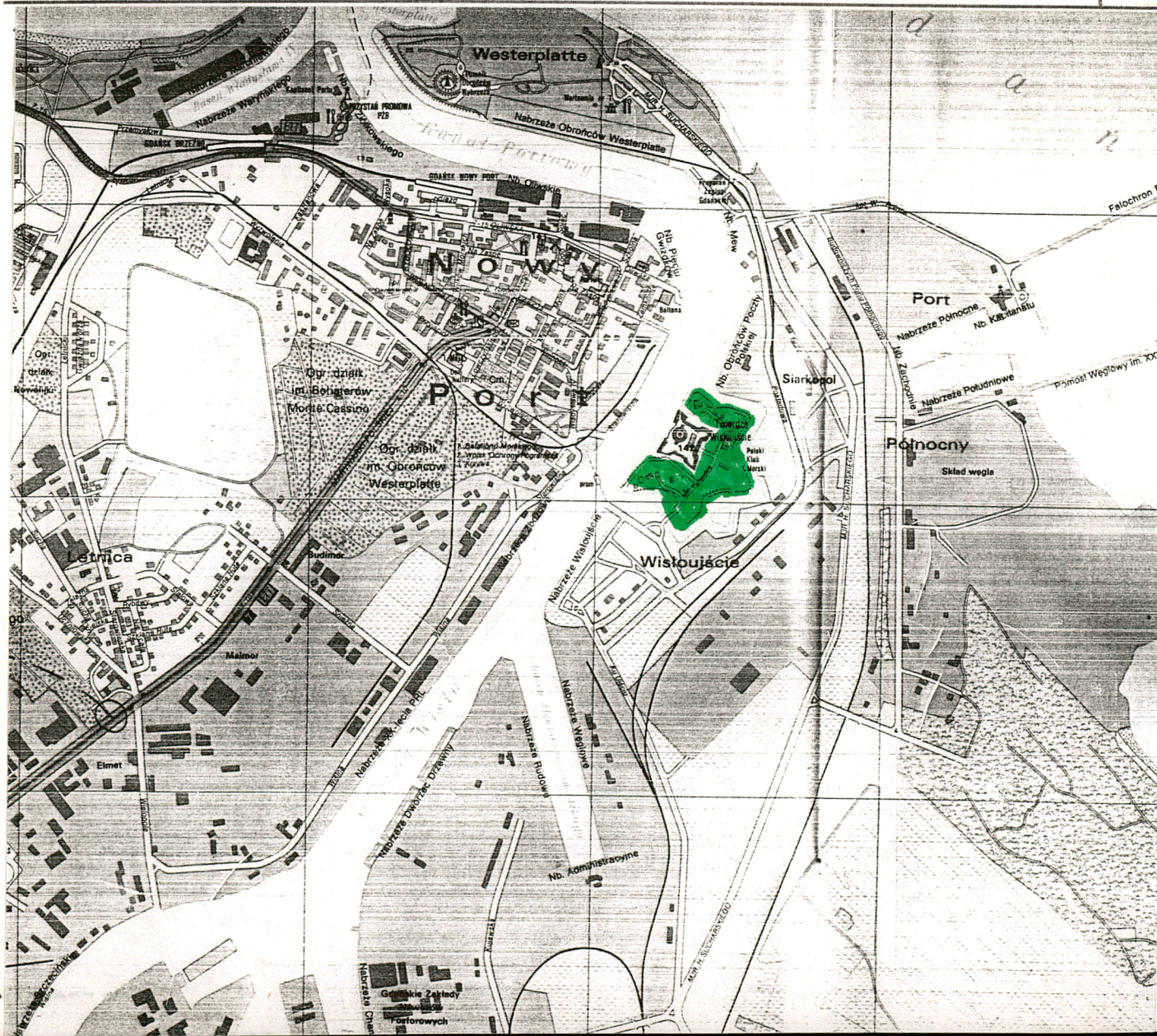

783/1

2. Czas powstania
1624, 1670, 1806
-1812, 1868-71

Gdańsk

1

ul. Stara Twierdza

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo gdańskie

gmina m. Gdańsk

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Danzig - Weichselmündung

7. Przynależność administracyjna
przed 1.VI.1975

województwo gdańskie

powiat gdański

8. Właściciel i jego adres

własność komunalna

9. Użytkownik i jego adres

**Muzeum Historii Miasta Gdańska, Policja
Wodna, Jachtklub.**

10. Rejestr zabytków

Nr89..... Data1959.....

12. Autorzy, historia obiektu, określenia stylu

Na podstawie opinii włoskiego kpt. Hieronimo Ferrero z 1603 r. o niewystarczającym stopniu ukończenia obberghen'owskich fortyfikacji Wisłoujścia (Fort Carre), a następnie w obliczu niebezpieczeństwa ataku szwedzkiego w 1624 r. przystąpiono, a w 1626 r. ukończono pod kierownictwem zapewne inż. Piotra Janssen'a z Weert.

Nowo zrealizowany szaniec ziemny otrzymał kształt spłaszczonego pięcioboku, z 5 bastionami: Puckim, Ostrorogiem, Świńskim Łbem, Ostrorogiem, Bielnikiem oraz Wiślanym. Były one również oznaczane numerami - od V do IX.

Już w 1629 r. usypano pomiędzy bastionami Świński Łeb i Bielnik usypano rawelin; ok. 1630 r. dobudowano od południa szaniec zwany Pfahlhof, kryjący m.in. port.

Ok. 1648 r. rozbudowano d. Pfahlhof w wielki Szaniec Kleszy; jednocześnie rozpoczęto od Bastionu Puckiego usypywanie wału niskiego.

Największy rozwój Szańca Wschodniego miał miejsce w latach Potopu i krótko po nich. Wg projektów Jerzego Strakowskiego uporządkowano jego formę, wybudowano kolejne dwa raweliny, drogę krytą i w zasadzie zlikwidowano Szaniec Kleszy.

Wzniesiony z nietrwałego materiału (nadmorskiego piasku) Szaniec wymagał stałej konserwacji. W 1708 r. ostatecznie zdecydowano się - ze względów oszczędnościowych - na przyjęcie projektu inż. Jana Charpentiera daleko idącego uproszczenia narysu Szańca. Faktycznie został on wtedy sprowadzony do formy do postaci nieregularnego, spłaszczonego wału, osłaniającego Fort Carre. Nowością było usytuowanie pod nim schronów dla załogi.

W tym stanie fortyfikacje Wisłoujścia stawiały w 1734 r. opór wojskom rosyjsko-saskim w obronie króla Stanisława Leszczyńskiego i dotrwały do 1806 r. Wówczas to, w obliczu grożącego miastu oblężenia, pruscy fortyfikatorzy przystąpili do rekonstrukcji bastionowych form Szańca. Po zdobyciu miasta i Wisłoujścia w 1807 r. roboty dokończyli Francuzi.

Na tym zakończyły się wieloletnie przekształcania form ziemnych Szańca Wschodniego.

Wisłoujście było jednym z punktów walki podczas długotrwałego oblężenia Gdańska w 1813 r. przez wojska koalicji antynapoleońskiej.

Już w okresie napoleońskim powstały na terenie Szańca Wschodniego murowane budynki koszarowe - w bastionach Ostroróg i Świński Łeb. Po 1820 r. w południowej części

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, dach, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

SYTUACJA: pomiędzy Martwą Wisłą a łukiem ul. Pokładowej.

PLAN: spłaszczony pięciobok o dłuższym boku od strony Wisły, otaczający starsze części twierdzy: Latarnię, Wieniec wraz z kamieniczkami i Fort Carre. Wjazd prowadzi od strony południowej, przez drewniany most na fosie zewnętrznej i prawe czoło Bastionu Bielnik (VIII). W fosie między bastionami Świński Łeb (VII) i Bielnik (VIII) znajduje się rawelin.

MATERIAŁ: wały ziemne, darniowane, nieobmurowane. Budowle kubaturowe murowane, sklepione lub z płaskim stropami stalobetonowymi. Bryła - wkopane w ziemię, widoczna jedna lub wyjątkowo (wartownie) dwie elewacje utrzymane w surowej cegle z prostokątnymi otworami wejściowymi i okiennymi (bądź strzelnicami), względnie prostokątnymi, zamkniętymi łukiem. Dekoracje elewacji ograniczone do kamiennych gzymsów, rzadziej wspartych na ceglanych fryzach.

Wykaz budowli

V - Bastion Pucki

VI - Bastion Ostroróg

VII - Bastion Świński Łeb

VIII - Bastion Bielnik

IX - Bastion Wiślany

R - rawelin

C - zachowany schron z ok. 1708 r. (proj. J. Charpentier)

K - budynek koszarowy z ok. 1812 r.

V.1. - prochownia wojenna w Bastionie V

V.2. - laboratorium amunicyjne w Bastionie V

VI.1. - laboratorium amunicyjne w Bastionie VI

VI.2. - podręczny magazynek prochowy w Bastionie VI

VI.3. - wartownia zachodnia w Bastionie VI

VI.4. - wartownia wschodnia w Bastionie VI

VII.1. - laboratorium amunicyjne w Bastionie VII

VII.2. - podręczny magazynek prochowy w Bastionie VII

VII.3. - wartownia północna w Bastionie VII

VII.4. - wartownia wschodnia w Bastionie VII

VIII.1. - wartownia północna w Bastionie VIII

VIII.2. - wartownia południowa w Bastionie VIII

IX.1. - prochownia wojenna w Bastionie IX

IX.2. - laboratorium amunicyjne w Bastionie IX

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne Twierdza nadmorska	17. Użytkowanie obecne Zaplecze Jachtklubu, siedziba policji wodnej, większość terenu nieużytkowana
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja W 1979 r. podjęto prace przy adaptacji wartowni VI.3. i VI.4. dla potrzeb zaplecza socjalnego jachtklubu.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Wały ziemne w części wschodniej zerodowane, pozbawione umacniającej je pokrywy darni wskutek wyziewów emitowanych przez sąsiadujący przemysł - Siarkopol i Gdańskie Zakłady Nawozów Fosforowych. Wał kurtyny północnej przekopany; obcięty narożnik Bastionu Puckiego (V). Teren w południowej i wschodniej części Szańca opuszczony i zdewastowany. Budowle kubaturowe przeważnie opuszczone i zaniedbane; podręczny magazynek amunicyjny VII.2. i wartownie VIII.1., VIII.2. mają w znacznym stopniu uszkodzone elewacje. Budynek koszarowy wykorzystany po części dla celów mieszkalnych, po części magazynowych. Schron Charpentiera wykorzystywany jako magazyn paliwowy - niedostępny.	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie 1. Zamknięcie i zabezpieczenie wszystkich opuszczonych budowli kubaturowych. 2. Po zmniejszeniu zanieczyszczenia środowiska odtworzenie brakujących darniowań. 3. Pilny remont drewnianego mostu wiodącego do twierdzy.	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Archiwum Państwowe w Gdańsku
Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem
Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Monachium

22. Bibliografia

K. Hoburg, Geschichte der Festungswerke Danzigs, Danzig 1852
G. Koehler, Geschichte der Festungen Danzig und Weichselmünde, Breslau 1893
J. Stankiewicz, Nadmorska twierdza w Wistouljściu, (w:) Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, T. 1 (Warszawa 1956), z. 2.

23. Źródła ikonograficzne i fotografie (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk

24. Uwagi różne

25. Opracował

tekst...dr inż. Krzysztof Biskup, 10.XII.1998 r. *K. Biskup*
imię, nazwisko, data, podpis

plany, rysunki...wg J. Stankiewicz, o.c.
imię, nazwisko, data, podpis

zdjęcia fotogr.dr inż. Krzysztof Biskup, 10.XII.1998 r. *K. Biskup*
imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowywania negatywów...ROSIOŚK Gdańsk

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki - 3

1. Miejscowość Gdańsk	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) Wisłoujście - Szaniec Wschodni	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) historia - c.d.; spis ilustracji; fazy rozwoju; plan współczesny,
--------------------------	--	---

historia - c.d.

twierdzy, w Bastionie Wiślanym wzniesiono wolno stojący, murowany wojenny magazyn prochowy.

Największy zakres prac budowlanych w XIX w. przypadł na przełom lat 60- i 70-tych. Rozpoczęto je od wzmocnienia nasypem ziemnym magazynu prochowego w Bastionie Wiślanym (IX). Następnie wybudowano laboratorium amunicyjne (wytwórnę amunicji artyleryjskiej) w Bastionie Świński Łeb (VII) wraz z towarzyszącym mu podręcznym wojennym magazynkiem prochowym. Po zakończeniu wojny francusko-pruskiej w l. 1871-72 wybudowano drugi duży wojenny magazyn prochowy w Bastionie Puckim (V) oraz przy obu laboratoriach amunicyjne o oryginalnej konstrukcji stalobetonowych stropów. Również - na wzór Bastionu Świński Łeb - sąsiedni Bastion Ostroróg (VI) otrzymał zestaw laboratorium amunicyjnego i podręcznego magazynka prochowego. Trzy z bastionów - Ostroróg (VI), Świński Łeb (VII) oraz Bielnik (VIII) - zostały zaopatrzone w po dwie niewielkie wartownie.

Wprowadzenie nowego typu amunicji artyleryjskiej (produkowanej fabrycznie) spowodowało już po 1883 r. te budowle do funkcji magazynów. Znaczenie Wisłoujścia malało w miarę oddalania się od starej twierdzy brzegu morskiego. Już przy końcu XIX w. rola Wisłoujścia została sprowadzona do funkcji zaplecza silnie rozbudowywanego systemu gdańskich fortyfikacji nadbrzeżnych.

Swa funkcję militarną Wisłoujście straciło na niespełna 20 lat na mocy postanowień Traktatu Wersalskiego, nakazującego pełną demilitaryzację Wolnego Miasta Gdańska. W fosie wewnętrznej urządzono wówczas basen jachtowy, na terenie Szańca Wschodniego powstały hangary dla łodzi.

Niewielką rolę - stanowisk artyleryjskich - odegrał Szaniec w czasie walk o Westerplatte we wrześniu 1939 r. W 1945 r. zniszczony został kościół.

W latach następnych północna część Szańca nadal pełniła funkcję podupadającego ośrodka żeglarskiego, południowa po części wykorzystywana była przez milicję/policję wodną, po części rozparcelowana między ogródki działkowe. W l. 1978-79 zburzony został d. budynek koszarowy w Bastionie Świński Łeb.

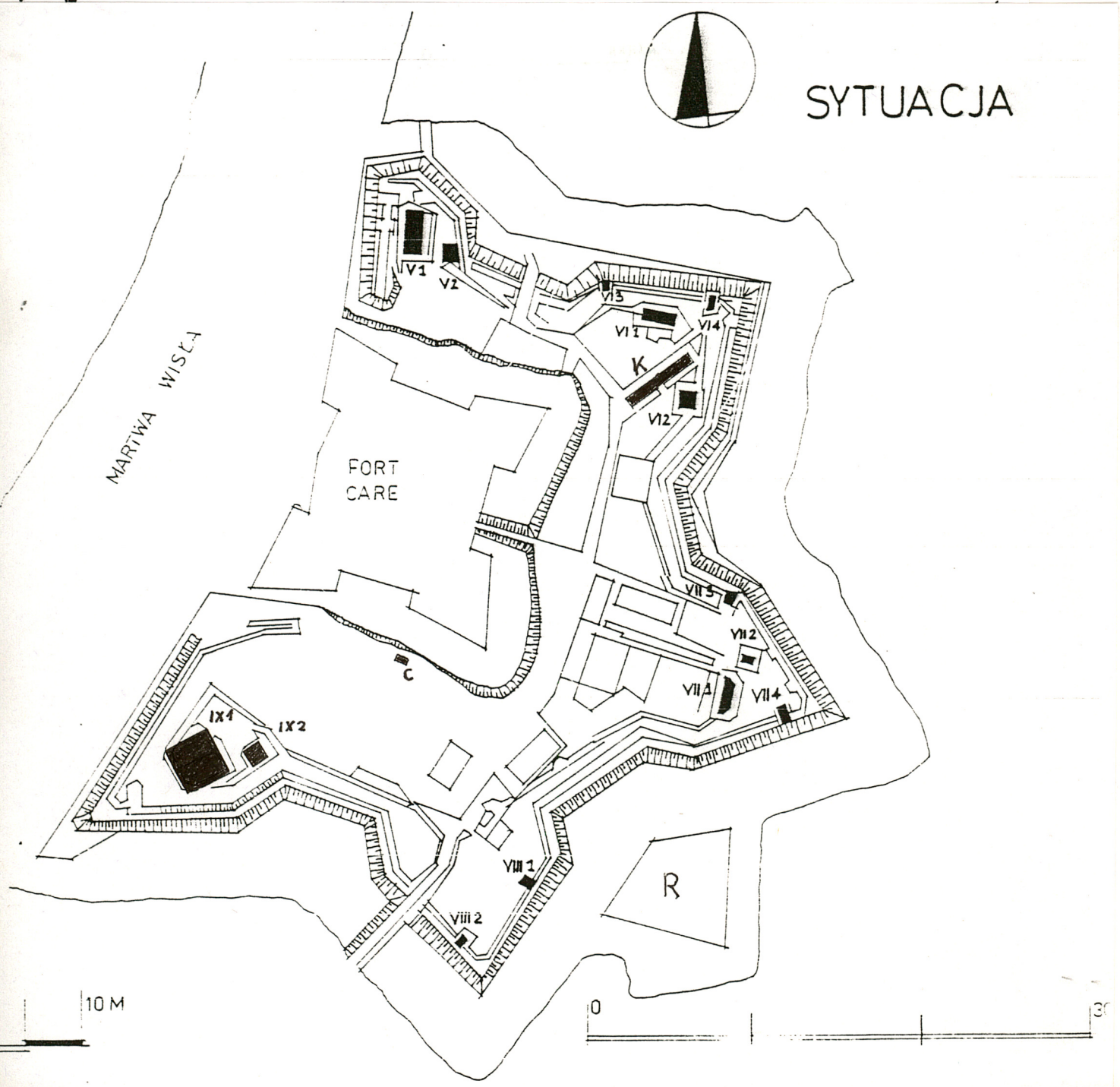
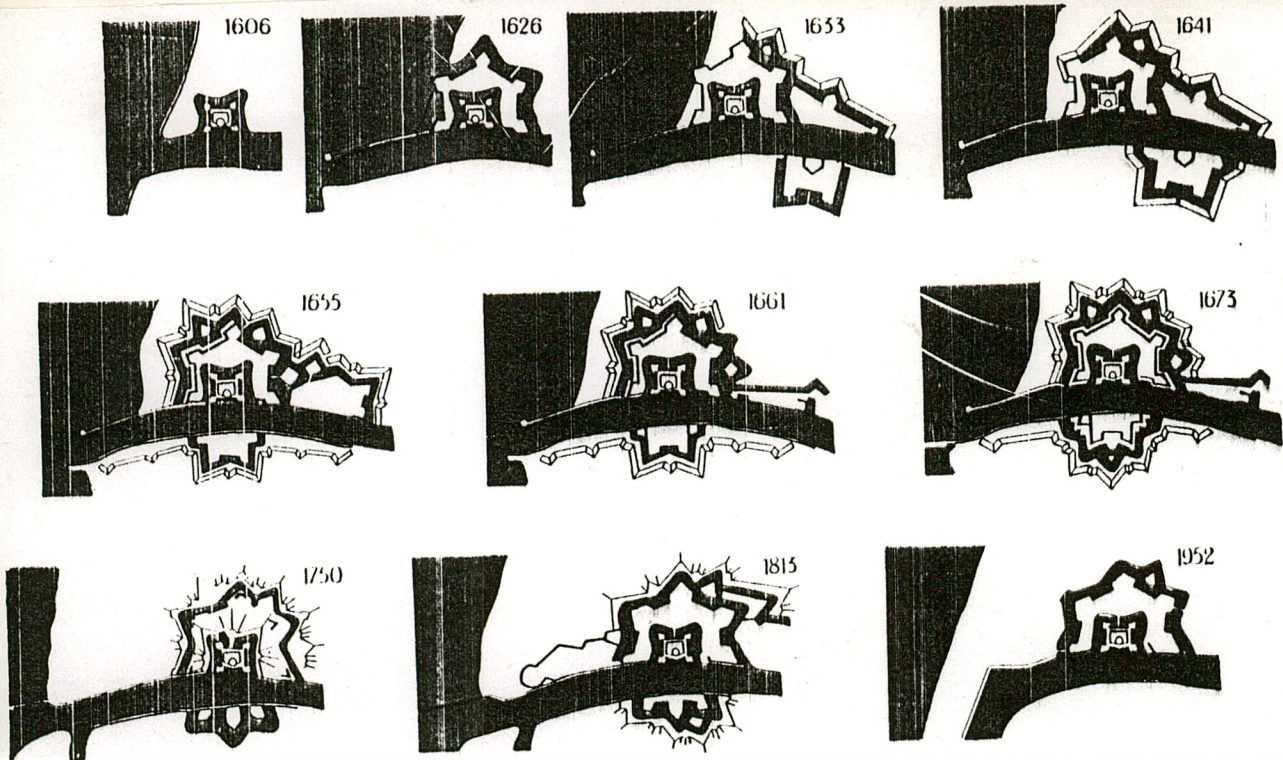
Spis ilustracji

1. Plan orientacyjny
2. Fazy rozwoju Szańca Wschodniego
3. Plan sytuacyjny
4. Wjazd do twierdzy
5. Fosa południowa - widoczny wał Bastionu Wiślanego
6. Majdan Bastionu Bielnik - w głębi wartownia VIII.1. i zbiorniki Siarkopolu
7. Wał kurtyny i Bastion Świński Łeb - po prawej zbiorniki Siarkopolu
8. Rawelin w fosie pomiędzy bastionami Świński Łeb i Bielnik
9. Przekop w kurtynie północnej
10. Fosa wewnętrzna - po prawej w głębi budynek koszarowy
11. Prochownia wojenna V.1.
12. Laboratorium amunicyjne V.2.
13. Laboratorium amunicyjne VI.1.
14. Podręczny magazynek prochowy VI.2.
15. Wartownia VI.3.
16. Laboratorium amunicyjne VII.1.
17. Wartownia VII.3.

Wkładkę założył ...dr inż. Krzysztof Biskup, 10.XII.1998 r.....
(Imię, nazwisko, data)

MiejsceROSiOŚK.....Gdańsk.....przechowywania

negatywów

WKLADKA DO KARTY EWIDENCYJNEJ ZABYTEKOW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

ZALACZNIK NR 2

1. Miejscowosc
Gdansk

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)
Wisloujscie - Szaniec Wschodni

3. Zawartosc wkladki (nazwa obiektu lub materialu uzupelniajacego)
Fotografie

4.

5.

6.

Wkladke zalozyt... dr inz. Krzysztof Biskup, 10.XII.1998 r.
(imie, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywow ROSIOSK Gdansk.....

7.

9.

8.

10.

WKLADKA DO KARTY EWIDENCYJNEJ ZABYTEKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

ZALACZNIK NR 3

1. Miejscowość
Gdańsk

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)
Wisłoujskie - Szaniec Wschodni

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
Fotografie

11.

12.

13.

Wkładkę założył dr inż. Krzysztof Biskup, 10.XII.1998 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów ROSIOŚK Gdańsk

14.

16.

15.

17.